

Любов Пена,
*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*

ВИКОРИСТАННЯ ВИХОВНОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНСЬКОЇ ВИШИВКИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ РІДНОЇ МОВИ

Ключові слова: українська вишивка, вишиванка, вишивання, українська мова, навчання рідної мови, дидактичний матеріал.

З давніх-давен для існування людина створювала корисні речі. Отож людське життя плине серед найрізноманітнішого предметного оточення. Крім практичності, ми наділяємо предмети ще й естетичним оформленням, яке відповідним чином впливає на наше формування. Справедливо кажуть, що людину виховує все, що її оточує. Одним із багатьох засобів естетизації людського життєвого простору є вишивка, яка стала генетичним кодом української нації.

Розрізнімо значення слів «вишивка» і «вишиванка». Глумачний словник української мови у 20-ти томах фіксує найменування «вишивка» із двома значеннями: 1) те саме, що вишивання; 2) вишитий на чому-небудь візерунок; вишитий предмет. Лексема «вишиванка» (назване джерело подає подвійний нормативний наголос) має значення «вишита сорочка». Відповідно до вказаної лексикографічної праці наведемо також семантику номінації «вишивання»: 1) дія за значенням вишивати; 2) вишитий предмет або той, що вишивається [2, с. 552-553]. На жаль, словник не містить використовуваного в мовленні слова «вишиття» – збірне поняття, яке охоплює все, що вишите: сорочки, рушники, подушки, картини тощо. До слова, цією інформацією можна послуговуватися в загальноосвітніх закладах на уроках рідної мови під час вивчення лексикології та орфоєпії.

Наведемо кілька відомостей, які підтверджують, що вишивка є невід'ємною складовою української культури, своєрідним маркером української ідентичності й

володіє потужною виховною спроможністю. Інтер'єр українських осель здавна славився вишитими рушниками на образах та портретах, вишитими подушками, вишитими скатертинами, вишитими шторами на вікнах і дверях. Наші храми щедро прикрашені вишитими речами різного призначення. Вишитими елементами чи їхніми зображеннями декорують найрізноманітніші предмети. Так, у художньому оформленні двотомника довго незаслужено замовчуваного, а тепер відомого українського мовознавця Василя Сімовича використано світлини вишивки його роботи. Повсякденний і особливо святковий одяг українців не обходився без вишивки. На щастя, ця традиція вкорінюється і в сучасних реаліях. Напр., елементом учнівської форми Івано-Франківського приватного католицького ліцею імені святого Василя Великого є вишита сорочка. Вишиті рушники і зараз є атрибутом багатьох урочистих подій. Особистість, яка зростає серед краси, завжди прагнуче до прекрасності й гармонійності – духовної та фізичної.

Вишивка супроводжує життя українців, без перебільшення, постійно: і в періоди радості, і в скрутні часи. Як промовисту ілюстрацію висловленої думки наведемо уривок зі спогадів Надії Світличної про Ірину Сенік: «Здається, в Орисі найулюбленішою іграшкою ще з немовляти мала бути голка з барвистою ниткою. А коли виросла – вишивання стало її потребою, її диханням... В Орисиній торбинці завжди було якесь незакінчене вишивання з нитками, щоб кожної вільної хвилини можна було продовжити роботу... Коли мене привезли до Мордовії в червні 1973 року (Орися приїхала рівно за місяць переді мною), в пам'ять відразу закарбувалися два найяскравіші враження: багато квітів, що їх відвоювали в адміністрації Дарка Гусяк і Катерина Зарицька та плекали їх, як немовлят; вишивки скрізь на вікнах і над грубкою в бараці, біля ліжок-нар і на комірцях табірних смугастих суконок у всіх українок (їх було тоді семеро). Хтось скаже: а навіщо золотити клітку? Певна річ, неволя в будь-якій клітці залишається неволею. І все ж сіра одноманітність тягучої неволі трохи відступала перед працьовитими руками Дарки, що викохувала квіти, й Орисі, що прикрасила барак вишивками на мішковині, яку давали до миття

підлоги... До неї зносили найменші клаптики – із них виходили дивовижні мініатюрки і вишивані закладки для книжок, дитячі обереги і пам'ятні монограми-екслібриси. Вишивки народжувалися з блискавичною швидкістю» [1, с. 198-199].

Зрозуміло, що час вносить певні корективи в орнаментику, кольористику, способи поєднання елементів у вишивці тощо. Дехто з осторогою ставиться до еклектики, яку спостерігаємо у нинішніх вишивках, до осучаснення традиційного; інші ж, навпаки, схвалюють переплетення давньовікового й новітнього, вважаючи, що саме так можна «навернути» до національних витоків молоде покоління. Однак вишивка та використання її в різних сферах людської діяльності завжди була й буде однією зі впізнаваних ознак української нації.

Виховний потенціал української вишивки можна активно застосовувати під час вивчення рідної мови в закладах різних рівнів. З цією метою на заняттях як ілюстративний матеріал радимо використовувати тексти, що висвітлюють історію виникнення вишивки в Україні, її розвиток від найдавніших часів, багатство технік вишивання, символічне навантаження, регіональні особливості, життя й діяльність відомих вишивальниць та вишивальників, а також тих, для кого вишивання є не постійним заняттям, а улюбленою справою поза основною роботою, тощо. Такі тексти для роботи під час вивчення різних лінгвістичних тем вибираємо з української літератури, фольклору, з мистецьких альбомів та збірок. Доречним і корисним є залучення учнів чи студентів до самостійного творення текстів, присвяченим вишивці. Таким чином виховуватимемо в дітей і молоді почуття патріотизму, гордості за своє, рідне, а також естетичні смаки. Вишивка для українців, як і мова, пісня, звичаї й обряди – це саме життя, про що стверджує поезія талановитої авторки, геніальної вишивальниці, громадської діячки Ірини Сенік «Сувій полотна»: Розгортаю життя / Як сувій полотна: / Ось мережка гріхів / І низинка падінь. / Верховинка жадань, / Яворівка притаєних прагнень. / Далі – хрестики чорні / Страждань і терпінь / Та червона стебнівка / Палкого кохання. / Ось гладинка жіночої ласки, / Перетиканка пестошів з ніжністю... / Ці нитки, ці

голки, / Незаручені пальці в наперстках – / Все життя у шитті, / І шиття, як життя [1, с. 29].

Література

1. Одержима свободою. Шлях Героїні Світу Ірини Сенік / упоряд. Галина Литвин. Брустурів : Дискурс, 2017. 308 с.
2. Словник української мови. У 20-ти томах. Т.2. Київ : Наукова думка, 2012. 976 с.

Пена Л.І. Використання виховного потенціалу української вишивки під час вивчення рідної мови. *Україно моя вишивана: етно-культурний та виховний потенціал української вишиванки*. Збірник тез III Міжнародної онлайн-конференції, присвяченої Всесвітньому дню вишиванки (19 травня 2022 р.). Київ : Педагогічна думка, 2022. С. 202-205.